

Francesc Cambó mecenes de Sebastià Juan Arbó

Llorenç Soldevila i Balart
(Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya)

El nostre article es basa en dues llargues cartes adreçades per Sebastià Juan Arbó a Francesc Cambó, datades respectivament el 25 d'octubre de 1945 i el 6 de gener de 1947 i la resposta de Cambó a la primera del 28 de desembre de 1945.¹ Cambó va morir a Buenos Aires l'abril de 1947 i no ens consta que respongués personalment a la darrera.² El novel·lista i biògraf li demanava suport per poder elaborar i editar la seva biografia sobre Jacint Verdaguer que aparegué amb una confusió de dates, entre 1951 i 1952, sembla que en dues edicions amb peu d'impremta diferents.³

En les cartes, s'hi constaten molts dels condicionants sociopolítics de la dècada dels quaranta al nostre país però, sobretot, la posició ideològica de Francesc Cambó davant el encara, aleshores, actual i coent escàndol de Verdaguer. Sobretot, tenint en compte, tal com expli-

1. Dec la notícia d'aquestes cartes a l'amic Jordi Amat, qui me'n donà la localització arran de parlar-li dels «misteris» sobre l'edició de la biografia verdagueriana en una Jornada sobre memorialística que vam compartir a la Universitat d'Alacant. Formen part del número de referència 66 de l'Arxiu de correspondència de Francesc Cambó. La tercera amb l'afegit a mà a la banda superior dreta del nom de Solervicens. El treball s'inscriu en les investigacions del Grup de Recerca Consolidat (AGAUR: 2014 SGR 1380) «Textos literaris contemporanis: estudi, edició i traducció» de la UVic-UCC.

2. Hem indagat en el fons epistolar de Sebastià Juan Arbó a la Biblioteca d'Am-posta, però se'ns ha dit que no poden informar-ne perquè el fons està per catalogar.

3. No hem tingut accés als documents presentats a la censura per part de l'editorial perquè, segons el funcionari de torn, a l'Arxiu sobre la censura d'Alcalà d'Henares, estan en mal estat a causa de la humitat i, doncs, no són consultables de cap manera. Tanmateix, hem pogut constatar que existeixen dos exemplars amb títols i peus d'impremta diferents: *Verdaguer: el poeta, el sacerdot i el món* (1951) i *La vida tràgica de Mossèn Jacint Verdaguer* (1952). Tots dos tenen 611 pàgines i només es diferencien en l'extensió que el primer té 37 pàgines de làmines i el segon, depèn de la fitxa bibliogràfica, 16 o 19.

ta el mecenes en la seva carta, el coneixement directe dels anys de la «immensa tragèdia» que va poder viure al costat del cosí del poeta, Narcís Verdaguer i Callís.

La idea de Sebastià Juan Arbó de redactar una biografia sobre Verdaguer és molt anterior a la commemoració del centenari del naixement. Tal com explica a la carta de 25 d'octubre de 1945, feia anys que ja havia expressat a Valeri Serra Boldú la il·lusió d'escriure una biografia del poeta. Tenint en compte que Serra va morir el 1938, les relacions de les quals Juan Arbó parla havien de ser d'inicis dels anys trenta perquè el jove ampostí arriba a Barcelona el 1927 i no és fins al 1931 que es dona a conèixer com a novel·lista amb *L'inútil combat*. Així, diu en la primera missiva: «La idea va néixer en mi ja fa anys a l'escalf de llargues converses sostingudes amb el senyor Serra Boldú, a qui vostè degué conèixer —si no recordo malament vostè el va inclús ajudar en la publicació d'alguns dels seus treballs—»⁴ Afirmava que «A mi va unir-me amb el senyor Serra una bona amistat».

Vingué la Guerra Civil i tot s'estroncà. Fins que arribà la commemoració del naixement de Verdaguer. Sebastià Juan Arbó havia publicat amb èxit notable la biografia *Cervantes*⁵ a la qual fa referència en la primera carta⁶ de presentació dels seus mèrits com a biògraf a Cambó. S'hi justifica d'alguna manera d'haver-la escrit en castellà: «Circumstàncies especials de la meua vida, lligades amb els esdeveniments nacionals, m'han portat a escriure ara aquesta biografia de Cervantes en castellà, deixant de banda altres projectes meus, que m'il·lusionaven molt més.»

Pel que expressa en la segona de les cartes no es va a posar a treballar en el projecte verdaguerià fins a la primavera de 1947: «L'obra, com li he dit, no la tinc començada ni esbossada tan sols. Tinc, sí, bastantes notes soltes recollides d'ací i d'allà, a l'atzar de lectures i de converses» (6.1.47). Sobre la gènesi de l'obra tenim constància que el 1950 va anar a dictar una conferència sobre Verdaguer al Centre de Lectura de Reus.

4. En el pròleg de l'edició de 1924, Serra i Boldú, en els agraïments, no es refereix a cap ajuda per part de Cambó.

5. JUAN ARBÓ, Sebastià. *Cervantes*. Barcelona: Ediciones del Zodíaco, 1945, 660 p.

6. Escrit a mà a l'encapçalament de la carta consta que aquesta arribà a mans de Cambó gairebé dos mesos després de ser datada.

Un fet destacable en el desenllaç d'aquesta petició d'ajuda per a redactar la biografia verdagueriana és l'autocensura de Cambó en la carta que adreçà a l'escriptor. Tal com queda clar en l'encapçalament de la primera carta, el mitjancer a tots els efectes entre el polític i el biògraf va ser Narcís de Carreras. És ell qui en mà fa arribar l'exemplar dedicat de la biografia cervantina segons certifica Cambó en la seva missiva: «Per mans de Narcís de Carreras rebo la seva del 25 d'octubre, acompanyada d'un superb exemplar del seu estudi sobre Cervantes i de retalls de premsa comentant la seva gran obra.» Doncs, bé, la carta de Cambó va tenir dues versions, la primera, desestimada, algú l'havia de destruir i no ho va fer, i la còpia es troba amb una nota engrapada que resa així: «aquesta carta s'envià al senyor Carreras perquè la fés a mans del senyor Arbó. Després, es telegrafà al senyor Carreras dient que no la hi entregués i, en substitució de la mateixa, escrivim una altra carta al senyor Arbó, en data 28 de desembre 1945, que s'envia al senyor Carreras per tal que la hi entregui i se li diu que l'anterior la destrueixi.» De fet, les dues cartes són idèntiques i el que desapareix és la part en què Cambó inicialment negava el seu suport al projecte biogràfic. Els dos paràgrafs estan ratllats en l'original mecanografiat de la primera que es guarda a l'Arxiu Cambó juntament amb un exemplar de la definitiva.

Així el fragment suprimit deia: «Jo vaig conèixer-la bé i precisament aquest fet és el que em priva d'atendre la petició que, altrament estimaria un convit, d'encarregar-me de l'edició de la seva obra, presentada, almenys, tan dignament com ho ha estat la que consagrà Cervantes.

Davant el què passà en els darrers anys de la vida de Mossèn Cinto jo puc callar, com tingueren l'heroisme de fer-ho aquells veritables sants que foren el meu mestre, Narcís Verdaguer, el marquès de Comillas i el gran bisbe Doctor Morgades, però més que callar no ho puc fer en consciència, és a dir, no puc participar i col·laborar en una obra en la qual, probablement fent un servei a Catalunya que no està tan sobrada de prestígis perquè se'n pugui entelar un de tan gran com el de Mossèn Cinto, vagi consolidant-se una llegenda que jo sé que sols l'heroic silenci d'aquells sants ha fet possible.»

Així doncs, la missiva es veié modificada per un nou paràgraf després de la supressió dels anteriors: «Amb molt gust patrocinaré l'edició de la seva obra, sempre que obtingui la deguda autorització i previ

examen, naturalment, del Capítol que fa referència als darrers anys de la vida del nostre gran poeta car, pel coneixement que tinc del què ocorregué en aquells anys, no podria jo patrocinar cap publicació que, o fomentés una llegenda contrària a la veritat i a la justícia, o portés alguna ombra al prestigi que a tots ens convé que rodegi el nom de Mossèn Cinto.»

Què va dur Cambó a aquest canvi de posició? Per què Carreras no va destruir la primera versió de la carta? De fet, en el fragment afegit, Cambó només posa dues condicions: «...sempre que obtingui la deguda autorització i previ examen, naturalment, del Capítol que fa referència als darrers anys de la vida del nostre gran poeta...» La seva mort, l'abril de 1947, no va permetre fer real la segona condició. Tanmateix, ben segur que pensà que ajudant a publicar l'obra seria la manera més eficaç de controlar-ne els continguts i, per tant, aplicar-hi una certa «censura».

Sebastià Juan Arbó va deixar passar més d'un any per respondre la carta de Cambó, tardança que justificava a causa de compromisos editorials. En la llarga resposta, el biògraf va entendre perfectament la voluntat camboniana de dir-hi la darrera paraula sobretot en la narració dels darrers anys del poeta. Així, manifesta: «No puc tenir, doncs, cap inconvenient a sotmetre a la seva aprovació, no sols el capítol corresponent a aquell moment dolorós de l'existència del poeta, sinó tota l'obra també.» I continuava sobre les dificultats de comunicar-se: «El que sento — en el cas de que com espero, pugui emprendre el treball, — és no tenir més facilitats per a comunicar-me amb vostè i poguer consultar-lo respecte a molts punts d'aquella vida, car no dubto que els coneixements que en té, així com el tracte íntim amb persones que hi intervingueren tan directament, haurien de proporcionar-me valuosos aclariments, i referències que difícilment trobaré en cap altre lloc. La idea, doncs, de que me'ls pugui assenyalar damunt de l'obra ja acabada no pot, per això, desplaure'm en cap manera, segur com estic de que n'he de treure sempre profit.» (6.01.1947)

Les cartes, sobretot la darrera, possibiliten aclarir d'entrada, tot i que condicionat per la supervisió de Cambó, què pensava Juan Arbó dels anys tràgics de la vida del poeta i els seus actors principals. Així es dedica a la dissecció en detall de les opinions i posicionaments de Serra Boldú. Creia que el posicionament del biògraf i amic anava en contra del poeta: «En el conflicte entre el món i Verdaguer — que

és el que en elles es debat—, el senyor Serra Boldú semblava estar contra el poeta, molt paternalment és veritat, amb una gran pietat i estimació, pietat i estimació que els altres no li van saber tenir, però contra ell.» I sobre el tema de la follia de Verdaguer creu que la «follia no era de la mena que creia ell.» [...] «Jo, en principi, no comparteixo aquest criteri. El que hi ha per a mi és que el poeta vivia una mica al cel i ells vivien molt a la terra, de manera que els interessos d'ell i els dels altres havien de topar forçosament.» Es mostra contundent i resolut, a banda de comptar amb altres fonts, fins i tot, és clar, amb les opinions del mateix Cambó, a l'hora de reconèixer d'on pensa pouar la informació: «La meua opinió en quant a això es basa principalment en el testimoni del propi poeta, i sobretot, en les seves cartes “en defensa pròpia”,⁷ que, contràriament al criteri sustentat per molta gent, a mi em semblen de primordial interès» perquè l'ànima de Verdaguer «en lloc s'ha manifestat tan directament, tan nua com allí.»

Al final de la darrera carta, després d'insistir que «Com no dubto que una discrepança en quant a aquest punt [al de la follia i actitud rebel de Verdaguer] no hauria tampoc d'ésser obstacle insuperable per portar la idea en davant...», passa a detallar quin és el seu pla per dur a terme el projecte. Proposava que Editorial Alfa li lliurés una quantitat mensual en concepte de subvenció que no baixés de 1.500 pessetes. Admet que podrien anar inclosos en aquesta xifra els drets d'autor de l'obra en la seva edició catalana. Fixava el temps de l'execució del llibre en tres anys. Així doncs, si Cambó acceptà els tractes, cosa que de moment no tenim documentada, però que tot fa pensar que sí, el muntant econòmic del projecte pujava a 54.000 pessetes de l'època. Hi afegia que, en el cas d'allargar-se la feina, es comprometia «a enllestir l'obra pels meus propis medis» i a deixar de percebre l'ajut del mecenes. Encara, hi tracta de les despeses de viatge i que els llibres que necessités haurien d'anar a càrrec de l'editorial i que en seria la propietària. Demanava que se li reservés «la propietat dels drets de l'obra per a totes les altres llengües» que no fossin el català.

7. Aquesta imprecisió sobre el gènere dels articles d'*En defensa pròpia*, que al llarg de la biografia també es donaran en d'altres informacions sobre la vida i l'obra del poeta fan pensar que Juan Arbó era poc curós a voltes en la concisió de termes i notícies. Cf. SOLDEVILA, Llorenç. «Sebastià Juan Arbó, biògraf de Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 20, Vic, 2012, p. 186-188.

Concloïa amb la manifestació que s'acontentaria amb el que Cambó decidís: «Això no deixen d'ésser, de tots modos, qüestions secundàries. L'essencial, em sembla a mi, és que hi hagi una base per a vostè de confiança, tant en les meves dots com en la meva voluntat.»

Ben segur que Sebastià Juan Arbó a l'hora d'endegar la biografia i de demanar el suport de Cambó no ignorava l'existència de l'altre projecte en marxa, el de Josep Miracle, de signe i continguts ben diferents.⁸ Crec que entre tots dos i els sectors als quals pertanyien, els col·laboracionistes i els purs, hi va haver com una mena de competició per veure qui s'imposava en la versió «oficial» de la vida del poeta. Però, tanmateix, tot i que la proposta de Miracle, publicada per Aymà Editors, acabà sent molt més ortodoxa, no tenim constància que fos ajudada pel mecenes o els seus hereus.

Com ja hem dit, el desig de poder supervisar el capítol de la «tragedia» per part de Cambó no fou possible, moria l'abril de 1947, quan tot just Juan Arbó començava a enfilar l'obra. D'aquesta manera s'explica que el biògraf faci algunes interpretacions del cas verdaguerià que no haurien agradat de cap manera a Cambó, per exemple l'enamorament de la marquesa i el poeta exposat en el capítol «El recinte violat». Precisament per aquesta i altres derivacions poc ortodoxes, el llibre va ser denunciat a la censura, cosa que no passà amb el de Miracle. El daltabaix que provocà la publicació feia dir a Maurici Serrahima: «Una petita història curiosa, lligada amb una tempestat en el nostre vas d'aigua literari». I continuava: «No dic que el llibre no contingui aspectes discutibles, però és ben fet i honest; la primera biografia seriosa i important de Verdaguer». Amb aquesta afirmació pública era una manera de menystenir la de Miracle tot i que només siguin reflexions escrites en el dietari.⁹

La tempestat però es deixà sentir, les denúncies es feren efectives, fins al punt que el censor franquista Florentino Pérez Embid va demanar consell a Serrahima si en retirava el permís d'edició. Tot plegat podem acabar-ho d'aclarir el dia que tinguem accés al plec de documentació de censura que es guarda a Alcalà de Henares.

8. Cf. SOLDEVILA, Llorenç. *Ibid.*, p. 171-172.

9. SERRAHIMA, Maurici. *Del passat quan era present, II (1948-1958)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 288-289.

Barcelona, 25 d'octubre del 1945

Sr. D. Francesc Cambó
Buenos Aires
Distingit senyor:

Recordant la generositat i entusiasme amb què sempre ha acollit tot allò que transcendeix en benefici de la cultura i de les lletres a Catalunya, m'atreveixo a adreçar-li aquesta carta per exposar-li el projecte d'una obra que m'abelliria d'escriure i per sol·licitar el seu ajut per a portar-la a terme, si creu que l'obra mereix ésser ajudada.

Abans de tot he de dir-li que he lliurat per a vostè al senyor Narcís de Carreras un exemplar del meu últim llibre, que deu obrar ja en poder de vostè. Es tracta d'una biografia de Cervantes, publicada fa alguns mesos. Crec que és el millor que he fet i el que pot presentar-me més dignament a la seva atenció, donat el caràcter de l'assumpte que m'ha portat a escriure-li. En l'obra o pel prospecte que l'acompanya, podrà veure que he publicat un nombre bastant important d'obres. He obtingut amb "Terres de l'Ebre" el Premi Fastenrath; amb el "Camins de nit" el Premi del Novel·lista, instituit per l'Ajuntament de Barcelona. Totes elles amb "L'inútil combat" han estat traduïdes al castellà per mi mateix i publicades a diferents editorials, i "Terres de l'Ebre" ho ha estat a l'italià darrerament. Tota la meua labor ha estat realitzada, no obstant, en català. Circumstàncies especials de la meua vida, lligades amb els esdeveniments nacionals, m'han portat a escriure ara aquesta biografia de Cervantes en castellà, deixant de banda altres projectes meus, que m'il·lusionaven molt més. De totes maneres no n'estic descontent, i ara crec inclús que ha estat per a mi una mena de fet providencial.

Entre aquests projectes que m'il·lusionaven i a què m'acabo de referir, es trobava el d'escriure una biografia de Verdaguer, i és això el que ha motivat aquesta carta i aquest és el projecte a què em referia al començament. Fervent admirador del nostre gran poeta, sempre he pensat que era la figura d'importància més universal de la nostra literatura, i el que per la seva vigorosa personalitat com pels aspectes dramàtics de la seva vida, oferia un interès més gran. La idea va néixer en mi ja fa anys a l'escalf de llargues converses sostingudes amb el senyor Serra Boldú, a qui vostè degué conèixer — si no recordo malament vostè el va inclús ajudar en la publicació d'alguns dels seus treballs —; el senyor Serra va tractar personalment; el poeta, hi estigué en estreta relació a causa de llurs comunes aficions folklòriques, i va deixar d'ell, com vostè sap, una petita biografia. A mi va unir-me amb el senyor Serra una bona amistat; vàrem tenir, com li he dit, llargues converses, i moltes sobre Verdaguer, car jo li vaig expressar repetides vegades la meua il·lusió d'escriure un dia la vida del

nostre poeta. És possible que això el fes un xic reservat, per aquest recel comú a tots els qui han consagrat l'existència a l'estudi o l'amor d'una figura, ja es diguin cervantistes, ja verdaguerians, que es posin en elles mans que consideren profanes. No obstant això, puc dir que en les seves converses vaig aprendre de Verdaguer molt més que en tots els articles i biografies que havia llegit; si ja l'admirava, aleshores vaig aprendre a estimar-lo més en l'obra i en la persona i a comprendre'l millor.

Així va anar formant-se en mi i afermant-se la idea d'escriure aquella vida mentre m'ocupava en altres treballs literaris que tenia entre mans, esperant el moment en què les circumstàncies es presentessin propícies. Després van produir-se els esdeveniments que vostè sap, la meua situació personal empitjorà; les circumstàncies es produïren totalment desfavorables i el projecte quedà arraconat.

Últimament vaig tornar a cobrar ànim, vaig pensar que el "Cervantes", amb aquesta tendència incurable a somniar que patim tots els escriptors, m'hauria fet poc menys que ric i que després podria lliurar-me amb tranquil·litat a la realització d'aquell desig llunyà. Desgraciadament, el "Cervantes", a desgrat de l'èxit innegable que ha assolit, tant de crítica com de venda, no m'ha fet ric; i no sols no em permet de dedicar-me a aquella obra amb tranquil·litat, sinó que ni tan sols no em permet dedicar-m'hi. Quan vaig acabar-lo tenia, en efecte, cobrada gairebé tota la suma que em corresponia per la primera edició —pensi que hi he treballat cinc anys—. És probable que en fem una segona molt aviat, però no tan aviat com jo voldria i necessitaria, ja que fins aleshores no podré cobrar res, la qual cosa vol dir haver d'ocupar-me de nou en traduccions, correccions, o quan més, en treballs originals en castellà i de rendiment immediat.

Ja des de temps i aconsellat per algun amic havia tingut la idea de temptar el terreny, en el sentit del pas que dono avui. Dues raons se m'havien oposat: la primera l'esperança, alimentada sempre, que les coses m'anirien bé i podria prescindir de fer-ho; la segona, el fet de no ésser jo prou conegut. Aquella ja veig que va per llarg si és que arriba algun dia; quant a aquesta última crec que amb el meu "Cervantes" he demostrat que estic en condicions d'escriure l'esmentada biografia tan bé com qualsevol; jo tinc l'íntima convicció —i perdoni'm aquesta petita vanitat meua— que sóc el qui estic en condicions d'escriure-la millor.

En virtut d'això, doncs, i convençut com dic de la impossibilitat de poder-ho fer sense ajuda, m'he decidit a donar aquest pas, amb l'esperança d'interessar a vostè en l'obra; el moment —penso— és propici, i aquesta és l'única manera que veig de portar-la endavant amb totes les garanties i amb tota l'amplitud requerida.

La meua idea ha estat sempre, en efecte, d'escriure una vida de Verdaguer com encara no s'ha intentat a Catalunya, on tot el que hi ha en

aquest sentit no passa d'ésser pobres temptatives. Jo, rebent l'ajuda necessària, faria —o intentaria fer una vida exhaustiva, una vida com no l'he poguda fer ni amb el “Cervantes”, a causa de la penúria de temps i de les dificultats en què, com sempre, he hagut de treballar. És veritat que l'editor —li he de fer aquesta justícia— m'ha tractat amb gran generositat i tal vegada més de la que els seus mitjans li permetien. Em va pagar, en efecte, un viatge per Espanya perquè estudiés sobre el terreny els llocs on visqué el gran escriptor; però fou un viatge ràpid, realitzat en pèssimes condicions, com sabem tots els que viatgem en tren en el nostre temps per Espanya, i sense possibilitat de fer un estudi detingut d'aquells indrets. Tampoc la documentació, a desgrat d'ésser bastant extensa, ho ha estat tant com jo hauria volgut. Això ha tingut necessàriament de traduir-se en penúries, ja de paisatge, ja d'ambient històric i espiritual. Ho considero una gran llàstima, perquè hauria pogut fer una obra molt més arrodonida, completa, cosa que és més de doldre ja que depèn de causes estranyes de l'autor. Per això m'hauria calgut fer un viatge sense pressa; aturar-me tant com necessités als llocs que més importància van tenir en la vida de l'escriptor; estudiar amb més amplitud l'estat de l'Europa d'aquell temps i els corrents espirituals que imperaven; esmerçar, en fi, un temps de què no disposava i fer despeses que no podia fer. Tornant, doncs, al meu projecte, no voldria que amb el Verdaguer em passés una cosa semblant, sobretot quan ara estic encara en pitjors condicions i dispo de menys temps. Jo voldria fer una cosa en la qual els defectes fossin, en tot cas, per insuficiència meva —cosa inevitable, car obra humana vol dir obra imperfecta— però no per manca de temps o de la necessària documentació. Per a aconseguir això hauria de portar a cap un treball d'investigació a fons; recollir tots els documents inèdits o publicats referents a Verdaguer, per poc que poguessin oferir aquí interès; hauria també de traslladar-me als llocs on va viure, i principalment al poble on nasqué. (Això no vol dir, naturalment, que hagués d'anar a Cuba o a Terra Santa; però, si més no, als indrets on va viure més assíduament). Hauria també d'estudiar el seu temps detingudament i a fons; l'època quant a la nació i els costums quant a Barcelona, sense oblidar la vida literària d'ací en temps de Verdaguer; al meu entendre és condició indispensable, per a escriure una biografia, de plaçar la figura en el seu centre i que no quedi flotant en la ment de l'escriptor, car si hi queda allí, hi quedaria també infal·liblement en l'obra. L'escriptor, si així convé, pot prescindir d'evocar-la en l'obra; no pot en canvi prescindir d'estudiar-la ell, d'imposar-se'n i veure la figura dintre del marc en què va moure's i en què va desenrotllar la seva activitat. Vostè sap molt bé la importància que tenen quasi sempre les circumstàncies d'època i de costums en què es mou el gran home, en la seva formació i en el desenvolupament de la seva personalitat. És cert que en un poeta, i màxim quan aquest està consagrat a la vida religiosa, la im-

portància no és tan gran com si es tracta d'un pensador, o, encara més, d'un polític per al qual resulten sempre essencialíssimes. Tanmateix, encara en el cas present, crec que és de la mateixa importància posseir aquest coneixement. Caldria també fer reviure en el llibre la festa dels Jocs Florals amb l'entusiasme i el fervor amb què aleshores es celebrava i que nosaltres ja no hem conegut, evocar alguna festa popular, algun aplec, etc.

A banda d'això, la figura del poeta, ofereix també algunes dificultats — i bastant serioses — d'interpretació. A primera vista, pot semblar, per exemple, que no pot oferir les que presenta Cervantes: Primer, per l'abundància de documents, de referències ja verdaguierians, — el perill aquí és que n'hi ha massa — després perquè la figura de Verdaguier se'ns presenta més, per dir-ho així, d'una peça; no té, en efecte, tants “amagatalls” espirituals, tants replecs com el “viejo socarrón” de Castella (i aquesta va ser la tragèdia del nostre poeta); Verdaguier és menys complex i no ofereix a la comprensió tantes ombres; en canvi, la proximitat en què està de nosaltres ha impedit que la seva figura s'hagi definit tan netament com aquella. Cal per això anar amb molta cura en l'examen i interpretació dels documents, d'orientar-se amb seguretat enmig d'un maremàgnun d'opinions en què tots han dit la seva, i en què tots la volen sostenir. Tot això representa també un treball no menyspreable i que no cal oblidar, si es vol tenir una idea del que pot significar una empresa d'aquest ordre.

No vull cansar-lo més. No sé si amb tot això he aconseguit exposar-li amb la deguda claretat el meu pensament; però, em penso que és suficient perquè es faci càrrec de la importància que la idea podia tenir, de les dificultats amb què s'ha de topar i de la necessitat de treballar sense presses.

Jo ara ja estic — com he dit — quasi convençut que sense un ajut desinteressat i prestat per pur interès cultural, no podria portar-la a terme. Podria, potser sí, fer-la en castellà, car amb la possibilitat de publicar-la de seguida i amb mires al negoci, hi ha un editor que m'ha ofert la seva ajuda; però a part d'ésser insuficient, com per al “Cervantes”, considero inacceptable la proposició; considero en efecte, que així com la biografia de Cervantes era forçós escriure-la en castellà, per les mateixes raons i per altres encara de més de pes, ha d'ésser escrita en català la de Mossèn Cinto.

Aquí té exposada, doncs, la meua idea i les raons que m'han portat a dirigir-me a vostè; he cregut que aquest era el millor camí. Tenint en compte la labor cultural i de mecenatge realitzada per vostè a través de l'Editorial Alpha, el meu desig fóra que, en cas que la idea oferís als seus ulls l'interès necessari i la cregués digna de rebre suport, l'esmentada editorial s'encarregués de patrocinar l'edició de l'obra.

Li estimaria que, en tot cas, em fes conèixer la seva resolució. Estic cert que, si vostè es decideix a prestar el seu ajut a la meva proposició i Déu continua donant-me la força i l'entusiasme que m'ha donat fins ací, no se'n penedirà.

Respectuosament el saluda el seu afectíssim

Sebastià Juan Arbó

Buenos Aires, 28 de desembre del 1945
C/MR. Avda. Alvear, 4654

Senyor Sebastià Juan Arbó
Barcelona
Distingit senyor meu.

Per mans de Narcís de Carreras rebo la seva del 25 d'octubre, acompanyada d'un superb exemplar del seu estudi sobre Cervantes i de retalls de premsa comentant la seva gran obra.

Pocs llibres s'han publicat a Espanya en aquests darrers anys, potser ni un sol, que hagin obtingut de la premsa, de tota la premsa, un comentari tan unànimement entusiàstic.

La presentació del volum no pot ésser millor. Sols em resta per poder judicar-lo per compte propi, que estic segur coincidiré amb l'opinió de tothom, disposar d'algunes estones per llegir-lo amb tota calma. Desgraciadament, des de que he rebut la seva obra i al moment en què dicto aquesta carta —que tinc d'entregar demà per assegurar-me que li arribarà a no trigar a les seves mans— no he tingut aquestes estones lliures.

Em parla vostè de la seva il·lusió de publicar una biografia de Verdaguer, el nostre gran poeta nacional. No em sorprèn que tant com l'obra del poeta li interessi la seva persona i la seva vida i, d'aquesta, els darrers anys tempestuosos. D'aquests darrers anys vaig tenir ocasió de viure'n la immensa tragèdia car jo estava al costat del nebot del gran poeta, en Narcís Verdaguer, que fins que esclatà la tragèdia, havia estat la persona més íntimament lligada i més fervorosament estimada pel poeta. Vostè em diu que va parlar amb el senyor Serra i Boldú. Pel què li digué aquell bon home ja devia vostè entrellucar el què hi havia en el fons de la tragèdia. Jo vaig conèixer-la bé i precisament aquest fet és el que em priva d'atendre la petició que, altrament estimaria un convidat, d'encarregar-me de l'edició de la seva obra, presentada, almenys, tan dignament com ho ha estat la que consagrà Cervantes.

Davant el què passà en els darrers anys de la vida de Mossèn Cinto jo puc callar, com tingueren l'heroisme de fer-ho aquells veritables sants

que foren el meu mestre, Narcís Verdaguer, el marquès de Comillas i el gran bisbe Doctor Morgades, però més que callar no ho puc fer en consciència, és a dir, no puc participar i col·laborar en una obra en la qual, probablement fent un servei a Catalunya que no està tan sobrada de prestigis perquè se'n pugui entelar un de tan gran com el de Mossèn Cinto, vagi consolidant-se una llegenda que jo sé que sols l'heroic silenci d'aquells sants ha fet possible.

Amb molt gust patrocinaré l'edició de la seva obra, sempre que obtingui la deguda autorització i previ examen, naturalment, del Capítol que fa referència als darrers anys de la vida del nostre gran poeta car, pel coneixement que tinc del què ocorregué en aquells anys, no podria jo patrocinar cap publicació que, o fomentés una llegenda contrària a la veritat i a la justícia, o portés alguna ombra al prestigi que a tots ens convé que rodegi el nom de Mossèn Cinto.

Crec que vostè és un dels homes més ben dotats que tenen avui les Lletres a Catalunya. No tinc cap dubte que, no en una, sinó en diverses ocasions, podré donar-li el meu concurs. Avui tinc que limitar-me a felicitar-lo i a donar-li les més grans mercès per la gentil dedicatòria que ha volgut posar vostè al volum que em tramet.

Son afectíssim,

F. Cambó

aquesta carta s'envià al senyor Carreras perquè la fés a mans del senyor Arbó. Després, es telegrafia al senyor Carreras dient que no la hi entregués i, en substitució de la mateixa, escrivim una altra carta al senyor Arbó, en data 28 de desembre 1945, que s'envia al senyor Carreras per tal que la hi entregui i se li diu que l'anterior la destrueixi.

Barcelona 6 de Gener de 1947

Sr. D. F. Cambó

Distingit Sr.: Abans que tot li prego que em perdoni pel llarg retard amb que contesto la seva carta. Ha passat, en efecte, un any — la seva es del 29 de Desembre pp. — i aquesta es l'hora que, sigui per una o per l'altra raó, no he trobat el moment d'agafar la ploma per correspondre a la seva amabilitat com devia. Els motius han estat diversos. El principal ho ha estat el que jo, pensant que les coses anirien més lentament, havia contret mentrestant un compromís amb les "Edicions Destino" per a una novel·la que devia lliurar a una data determinada. Això, naturalment, m'impossibilitava de dedicar-me a cap altra activitat literària durant el temps que durés l'execució del llibre, i jo no volia distreure a vostè vanament de les

seves ocupacions, no tenint absolutament la certesa de que una volta posats d'acord podria posar-me tot seguit a la tasca. Avui, la novel·la enllestida, i jo desembarassat, m'he decidit per fi a escriure-li de seguida.

No voldria que aquest retard l'hagués fet creure en una minva d'interès per part meva davant de l'obra a escriure, ni en desànim davant de les dificultats que es poden presentar. Pel que toca a aquest punt, no sols no em sento desanimat, sinó que cada dia estic més decidit i tan il·lusionat amb ella com al primer moment, i ja de temps em sentia impacient per poguer escriure-li en les condicions de llibertat en que avui ho puc fer. Fa uns dies, en efecte, vaig lliurar la novel·la enllestida —“Tino Costa” — a les “Edicions Destino”, la qual, si no surt cap entrebanc, es publicarà de seguida. Ara m'ha quedat amb això el camí expedit, i podria dedicar-me al “Verdaguer” amb tota l'assiduitat i l'atenció requerides. L'èxit assolit pel meu “Cervantes” ve a afegir-se també als motius que m'animen per aquest camí, sobre tot per les possibilitats que m'obre. Em plau, en efecte, participar-li que el llibre, a part de la falaguera acollida que ha tingut, tant a Espanya com a Amèrica, serà publicat dintre d'aquest any a França, per la casa Albin Michel de París; a Itàlia, per la casa Garzanti de Milano, i actualment estem en tractes amb una casa de Suïssa per a l'edició en llengua alemanya, amb la qual espero que arribarem també a un acord. Crec que són detalls que no dec passar-li en silenci i que han d'ésser, també per a vostè, motiu de satisfacció, donades les favorables disposicions que manifesta respecte a la meva proposta.

Passant a l'assumpte principal, i referint-me a la seva carta, començaré per donar-li les gràcies pels seus mots d'encoratjament, no sols amb referència al “Verdaguer”, sinó a la meva obra en general. En quant al “Verdaguer”, les coses s'han simplificat d'ençà d'aleshores de tal manera, que molta part dels inconvenients que podien obstaculitzar-lo han quedat esvaïts. S'ha aixecat, en primer lloc, la interdicció que pesava sobre el català, i en segon lloc, la censura sobre els textos s'exerceix actualment amb molt menys rigor. És cert que aquest punt no m'ha preocupat mai excessivament, però no deixa tampoc d'ésser un motiu de tranquil·litat. Un, si més no, escriu més còmodament.

Per altra banda, el que vostè em diu sobre l'època turmentada del nostre poeta no significa per a mi cap inconvenient. Al contrari: les seves breus indicacions sobre aquest punt m'han produït una grata impressió, ja que en el fons venen a coincidir amb la idea que jo en tenia formada —, molt vaga, és veritat, a desgrat de que, com li vaig dir, és l'aspecte d'aquella vida que m'atreu més vivament. No puc tenir, doncs, cap inconvenient a sotmetre a la seva aprovació, no sols el capítol corresponent a aquell moment dolorós de l'existència del poeta, sinó tota l'obra també. Si es tracta de que el poeta quedi dignament, no dubto que l'haurà de satisfer. El que sento —en el cas de que com espero, pugui emprendre

el treball,— és no tenir més facilitats per a comunicar-me amb vostè i poguer consultar-lo respecte a molts punts d'aquella vida, car no dubto que els coneixements que en té, així com el tracte íntim amb persones que hi intervingueren tan directament, haurien de proporcionar-me valuosos aclariments, i referències que difícilment trobaré en cap altre lloc. La idea, doncs, de que me'ls pugui assenyalar damunt de l'obra ja acabada no pot, per això, desplaure'm en cap manera, segur com estic de que n'he de treure sempre profit.

Jo posseeixo encara molts pocs detalls sobre l'assumpte; no he pogut dedicar-m'hi a fons i ni tan sols amb una mica de deteniment. No crec, emprarè, que, en l'aspecte general d'aquella vida s'ofereixi cap motiu important en què pugui desagradar a la consciència més escrupolosa. En canvi si se m'ofereix un dubte en quant a aquell moment i a la idea que vostè hagi pogut formar-se'n, no en allò que es refereix al poeta en si, en el que no dubto que estem d'acord, sinó en la relació amb aquells que, amb raó o sense ella, van fer-li amargues les seves darreres hores. Em refereixo als Collell, als Morgades, als Verdaguer i Callís, al propi marquès, tot i semblar-me aquest el més sincer de tots. La meua opinió en quant a això es basa principalment en el testimoni del propi poeta, i sobretot, en les seves cartes “en defensa pròpia”, que, contràriament al criteri sustentat per molta gent, a mi em semblen de primordial interès, no sols per al coneixement del drama, sinó també per a conèixer l'ànima de mossèn Cinto, que en lloc s'ha manifestat tan directament, tan nua com allí. Em plauria molt saber el que en pensa vostè. En el conflicte entre el món i Verdaguer —que és el que en elles es debat—, el senyor Serra Boldú semblava estar contra el poeta, molt paternalment és veritat, amb una gran pietat i estimació, pietat i estimació que els altres no li van saber tenir, però contra ell. Aquell “bon home” com vostè li diu —i mai no ha estat aplicat el qualificatiu amb més propietat—, “Bon home” amb tot el que significa de bo i de dolent, en aquest cas, pensava, en efecte que mossèn Collell era un sant, que sentia un gran afecte i una pregona admiració pel poeta i que sempre va obrar amb ell amb completa sinceritat; pensava que el marquès l'estimava i el respectava com es mereixia, i que la culpa del que s'esdevingué entre ell i el seu nebot la tingué, naturalment, mossèn Cinto. Ell creia que la causa de tot estava en les perverses influències a què el poeta vivia sotmès, envoltat de gent que abusava d'ell i se li'n reia a les espatlles, i àdhuc arribava a insinuar que Verdaguer va passar per moments de veritable follia, cosa que no seria impossible, només que la follia no era de la mena que creia ell.

Jo, en principi, no comparteixo aquest criteri. El que hi ha per a mi és que el poeta vivia una mica al cel i ells vivien molt a la terra, de manera que els interessos d'ell i els dels altres havien de topiar forçosament. Però el poeta era el poeta, i a més d'ésser poeta estava malalt. I això és el que no

van saber veure els uns; el que els altres no van voler veure. Sense comptar la part d'enveges i mesquineses — molt important al meu entendre —, que va intervenir també en l'afer. Li repeteixo que no he fet un estudi a fons i és possible que la compulsació de documents i d'opinions modifiqui en molts aspectes el meu judici. El meu interès principal és mostrar-me amb la màxima objectivitat en l'apreciació dels defectes i les virtuts del poeta, així com en la dels defectes i les virtuts dels que l'envoltaven. De tots modos, la figura la figura del poeta es destaca per a mi per sobre de tots amb un resplendor de noblesa, de bondat i de sinceritat de què molts d'ells estaven mancats. És possible que la meva admiració per Verdaguer em porti a exagerar-li les virtuts; però tampoc això em privarà d'estudiar els fets sense apassionament i com ho he fet amb el "Cervantes". Jo, en la vida de Mossèn Cinto, com en la del gran escriptor espanyol, penso guiar-me principalment pels sentiments i les emocions expressades en els versos i en els altres escrits del poeta. Estudiats amb cura i atenció, mirant sempre a donar-los la interpretació més fidel, i posats contínuament en relació amb el moment que travessava la persona i les vicissituds per què passava, em semblen els documents més infalibles.

Aquesta és la meva idea sobre aquest aspecte de la vida de Verdaguer, diria millor la meva íntima convicció, vist així, li ho repeteixo, a primera vista. La hi exposo amb tota franquesa, perquè sàpiga a què atendre's i perquè em digui també el seu pensament.

Com no dubto que una discrepança en quant a aquest punt no hauria tampoc d'ésser obstacle insuperable per a portar la idea en davant, i a la fi de perdre el menys temps possible, em permetré ara exposar-li la meva idea, o més ben dit, el meu pla per portar-la a terme.

L'obra, com li he dit, no la tinc començada, ni esbossada tan sols. Tinc, sí, bastantes notes soltes recollides d'ací i d'allà, a l'atzar de lectures i de converses. Però, representen tan poc dintre el pla general, que es pot dir que no tinc res. Abans de posar-m'hi hauria, doncs, de dedicar-me a fer una lectura el més ampla possible de documents, alternada amb la de les obres del poeta, i establir sobre ella les línies bàsiques de l'obra. El pla per a portar a terme aquest treball fins a l'ultimació de la biografia, i que sotmeto al seu criteri, seria en la meva idea el següent: que l'Editorial Alfa em lliurés una quantitat mensual en concepte de subvenció que no baixés de 1.500 pessetes, durant el temps que durés el portar a terme el dit treball. Aquesta quantitat no seria tampoc totalment en concepte de subvenció, car en ella podrien anar inclosos els drets de l'obra en la seva edició catalana, que quedarien de propietat de l'esmentada Editorial. Crec que, donades les circumstàncies que travessem, és el mínim amb què un pot comptar per poguer dedicar a la tasca tot el temps que requereix; aquest és, si més no, el meu cas. El meu pensament fóra dedicar de dedicar la meva activitat principal a la creació del "Verdaguer". A banda

d'això, em comprometria amb alguna de les editorials d'aquí per escriure una nova novel·la, novel·la que tinc començada també —i la qual aniria escrivint simultàniament amb el “Verdaguer”, de manera que una tasca em descansés de l'altra. Equilibrat, així, el pressupost de les meves necessitats, podria dedicar tot el meu temps a l'activitat literària, una manera de fer les coses bé i amb una certa tranquil·litat d'espírit. El temps d'execució per al “Verdaguer”, en principi, el podríem fixar en un màxim de tres anys. Jo penso que l'enllestiria abans —tal vegada en dos—, però són càlculs aquests sobre els quals un no pot tenir mai seguretat. En el cas, poc probable de que em costés més, com no dubto que es tractaria de poca cosa, jo em comprometria a enllestir l'obra pels meus propis medis; en el cas contrari, jo l'avisaria lleialment el moment en què li donés fi, i deixaria a partir d'aleshores de percebre la subvenció.

Fóra convenient, a part d'això, que l'Editorial s'encarregués de les despeses dels viatges que em calgués fer amb motiu de l'obra, així com dels llibres que necessités consultar, llibres que quedarien, naturalment, de propietat de l'Editorial un cop jo me n'hagués servit.

Voldria únicament que a mi se'm reservés la propietat dels drets de l'obra per a totes les altres llengües a què es pogués traduir fora del català.

També podríem establir, si li semblés millor, que les subvencions vinguessin lliurades en concepte d'avenços sobre els drets de l'obra en general, que quedés l'obra de propietat absoluta meva, comproment-me jo en aquest cas a no percebre res fins que s'hagués amortitzat la quantitat total esmerçada.

Això no deixen d'ésser, de tots modos, qüestions secundàries. L'essencial, em sembla a mi, és que hi hagi una base per a vostè de confiança, tant en les meves dots com en la meva voluntat. Crec que les obres que he publicat fins aquí, i sobretot, les condicions en què he hagut d'escriure-les són suficient garantia. Si, tenint en compte això, la seva resolució fos favorable, aquestes qüestions les deixaria per complet al seu criteri, acceptant per endavant la solució que a vostè li semblés millor. Per a mi, com vostè comprendrà, el principal és poguer posar-me a treballar amb la màxima promptitud i amb les millors condicions possibles de llibertat.

Espero, doncs, que acollirà aquesta carta amb el mateix interès que la primera, i estudiarà amb igual amor les meves proposicions. Molt m'alegraria, no ho cal dir, que es decidís a donar-me el seu ajut en les condicions que li exposo, tenint la seguretat de que tampoc per a vostè hauria d'ésser motiu de pesar o de penediment.

Quedo esperant la seva resposta i entre tant, el saludo molt afm. i s. s.

Sebastia [*sic*] Juan Arbó
Ateneo Barcelonés
C. Canuda, 6